

DYSLEXIA

Je to špecifická **neschopnosť osvojiť si čítanie** pri bežných výučbových podmienkach, primeranom potenciáli dieťaťa a normálnej sociokultúrnej príležitosti (Matejček, 1998). Môže sa vyskytovať v rôzne silných formách. Dieťa s dyslexiou musí vynaložiť oveľa viac námahy na osvojenie čítania ako rodičia a pedagógovia očakávajú.

Nepriaznivo ovplyvňuje osvojovanie poznatkov vo všetkých vyučovacích predmetoch, úspešnosť dieťaťa v škole, je prekážkou efektívneho učenia sa, a tak v mnohých prípadoch i zdrojom emocionálnych porúch a neuróz (Adamíková, 1997). Ak si uvedomíme, že po 3. ročníku ZŠ sa dieťa čítaním učí, je prirodzené, že pri neúspechu v učení sa napätie a nechúť k učeniu u dieťaťa zvyšuje. Nič sa nenapráva tak ťažko ako nezáujem dieťaťa o učenie a jeho frustrácia z neúspechu (Laciková, 2006).

Príčiny dyslexie a iných špecifických porúch učenia sú ešte aj dnes predmetom výskumov. Súčasné definície uvádzajú spojitosť dyslexie s dysfunkciou centrálného nervového systému, najmä spojitosť s ľahkými mozgovými dysfunkciami, ktoré vznikajú pred pôrodom, počas pôrodu alebo tesne po pôrode, sú to drobné poškodenia mozgu, ktoré nemusia byť vždy automaticky dyslexiou či inou špecifickou poruchou učenia.

Niektorí autori (Pokorná, 1997) hovoria aj o možných príčinách podmienených genetickými faktormi, deficitmi v oblasti očných pohybov, netypickej dominancii mozgových hemisfér a nedostatkoch v poznávacích funkciách podieľajúcich sa na procese osvojovania si čitateľskej zručnosti.

Čítanie

Čítanie je zložitý a multifaktoriálny proces, na ktorom sa zúčastňuje mnoho čiastkových funkcií. Ide o zrakové (zrak a vnímanie odlišnosti tvarov), sluchové vnímanie (sluch a rozlišovanie zvukov), schopnosť orientácie v rovine (dodržať pri čítaní postup zľava doprava) i čase (vymenovať dni v týždni, zachovanie postupnosti deja), intelektové a kognitívne predpoklady (pamäť), jemná motorika (rečových orgánov), reč, rozprávačské schopnosti, jazykové schopnosti a, samozrejme, motivácia k čítaniu.

Veku primeraná komunikácia a reč sú jedným z predpokladov pre úspešné osvojenie čítania. Základom pre správne osvojenie čítania a písania sú tieto schopnosti dieťaťa:

- *porozumenie reči,*
- *správna hovorená reč (gramatika, sémantika, slovná zásoba)*
- *jazykový cit*
- *fonologické uvedomovanie*

- *pracovná pamäť*

Pre pochopenie dyslexie a jej prejavov je dôležité uvedomiť si, že čítanie sa skladá z:

- *techniky čítania*
- *z porozumenia prečítaného textu.*

Dieťa s dyslexiou môže mať ťažkosti v jednej oblasti alebo súčasne v oboch. Porozumenie pri čítaní považujeme za cieľ a základný spôsob učenia.

Aj keď je dyslexia celoživotný hendikep, včasný a správny zásah prináša u detí s dyslexiou dobré výsledky a umožňuje im úspešné zaradenie do spoločnosti. Predpoklady pre úspešné zvládnutie čítania sa dajú cielene odhaliť už v predškolskom veku pomocou kvalitnej diagnostiky.

Prejavy dyslexie:

- neschopnosť dieťaťa zapamätať si názvy jednotlivých písmen alebo mu osvojenie písmen trvá oveľa dlhšie ako spolužiakom
- často si zamieňa tvarovo podobné písmená
- problém pri spájaní slabík do slov
- objavuje sa pomerne veľká chybovosť pri čítaní – zámena graficky podobných písmen (b/d, m/n, e/a...), zvukovo podobných hlások (č/c, š/s, s/z...), vynechávanie a vsúvanie grafém/slabík do slov, tiež významové zámery (stôl prečíta ako stolička),
- pomalé tempo čítania, nedodržiavanie interpunkcie a monotónnosť čítania
- veku neprimeraná technika (neplynulé slabikovanie na konci druhého ročníka)
- dvojité čítanie (dieťa najskôr prečíta slovo potichu a potom ho vysloví nahlas)
- neskôr sa prejavujú ťažkosti v porozumení prečítaného textu a v schopnosti o prečítanom hovoriť

DYSORTOGRAFIA

Je to **neschopnosť osvojiť si pravopis** pri normálnom intelektu dieťaťa, primeranej sociokultúrnej a emocionálnej príležitosti a štandardných výučbových postupoch pedagóga. Je to závažný a na terapiu časovo náročný problém. Vyskytuje sa v rôznych formách a stupňoch a je často výraznou súčasťou obrazu vývinovej dyslexie (Matějček, 1997).

Proces písania (písanie ako motorický akt a tiež pravopisne správne písanie) je veľmi náročný ma *kognitívne, jazykové, rečové motorické schopnosti a tiež na pozornosť,*

zrakové a sluchové schopnosti. Ide o komplex schopností, ktoré sú potrebné pre úspešne osvojenie pravopisu.

Cieľom v terapii dysortografie je naučiť dieťa, aby získalo vhľad do učebného materiálu a ovládalo spôsoby, ako si ho vedome osvojiť. Hovoríme o stratégiach učenia (napríklad schématické znázornenie učiva, nakreslenie si vybraných slov a pod.), pomôcť dieťaťu so spôsobom ako sa učiť (rôzne učivo, ale i gramatiku).

V terapii dysortografie sa orientujeme na rozvoj práve špecifických rečových a jazykových schopností, pamäti a tiež ostatných schopností a následne sa venujeme priamemu nácviku osvojovania pravopisu pomocou stratégií učenia.

Prejavy dysortografie:

- v diktátoch máva dieťa veľký počet chýb : výmena, pridávanie, vynechávanie písmen alebo slabík, nedodržovanie diakritických a interpunkčných znamienok, nerozlišovanie krátkych a dlhých samohlások, nerozlišovanie sykaviek (c, s, z, č, š, ž), nedodržovanie hraníc slov vo vete
- robí chyby v odpise textu (z tabule, učebnice)
- nemá cit pre jazyk
- počuje, ale sluchovo nevníma sled hlások, slabík, slov v hovorenej reči, zdá sa akoby nepočul, čo sa mu diktuje
- nepamätá si diktované slová
- má nechut' k písaniu

DYSGRAFIA

Dysgrafia je špecifická **porucha grafomotorického aktu**. Dieťa netrpí žiadnym závažnejším zmyslovým ani pohybovým postihnutím, ale nemôže sa naučiť napodobniť tvary písmen a číslic. Nepamätá si ich, zrkadlovo ich otáča alebo ich vzájomne zamieňa. Spravidla píše krčovito, takže písmo má niekedy úplne zvláštny ráz (Matějček in Lechta, 2003).

Dysgrafia postihuje grafickú stránku písaného prejavu, teda úpravu, osvojenie jednotlivých písmen, ako aj spojenie hláska – písmeno. Písomný prejav dieťaťa s dysgrafiou má mnohotvárne a početné chyby, ktoré sa nemôžu hodnotiť ako neznalosť gramatických pravidiel. Písanie je pre dysgrafikov veľmi náročná činnosť a spotrebujú množstvo síl, preto je pre tieto deti skoro nemožné sústrediť sa na gramatiku a používať vedomosti, ktoré bežne ovládajú.

Učenie písať sa opiera o zložitú psychickú činnosť. Podstatou písania je premena počutého, videného alebo hovoreného na zložitú grafickú činnosť. Výsledkom je písané slovo – reč.

Pre úspešné zvládnutie procesov písania je preto potrebné rozvíjať nielen hrubú a jemnú motoriku, ale aj ostatné poznávacie funkcie – sluchové a zrakové vnímanie, priestorovú orientáciu, fonematické uvedomovanie, celkovú pohybovú koordináciu, zrakovú a pohybovú pamäť a pozornosť. Je nevyhnutná aj celková koordinácia systémov, ktoré zaisťujú prevod sluchového alebo zrakového vnemu do grafickej podoby (spojenie: hláska – písmeno a spojenie tlačené – písané písmeno).

Prejavy dysgrafie:

- žiak nie je schopný robiť plynulé ťahy, píše křčovito, pomaly so silným prítlakom písacej potreby
- písmo je ťažkopádne, neobratné, neusporiadané, neúhľadné, meravé, křčovité, celkovo ťažko čitateľné až nečitateľné
- nedodržiavanie veľkosti písma a tvaru písmen, ťažšie sa učí tvary, nie je schopný napodobniť tvary, často si ich zľahčuje
- neistota ťahov, tlak na podložku, nedodržiavanie smeru, sklonu písma, preťahovanie a nedoťahovanie liniek a nedodržiavanie linajok
- píše slová skomolene
- problémy s tempom písania (nestíha písať)
- proces automatizácie písania nabieha veľmi neskoro napriek vynaloženému úsiliu a snahe
- problémy s formuláciou viet v písomnom prejave
- odmieta písať

DYSKALKÚLIA

Dyskalkúlia je špecifická vývinová porucha učenia s výraznejšie narušenou vnútornou štruktúrou vlôh pre matematiku pri normálnej úrovni a štruktúre všeobecnej inteligencie s výnimkou matematického faktoru. Táto porucha počítania spravidla narúša rozvoj a nadobúdanie matematických zručností. Dyskalkúlia popisuje vývinové oneskorenie v dosahovaní číselných zručností o 1 alebo viac rokov.

Je to porucha multifaktoriálne podmienená, vzájomne sa kombinujú príčiny organické, psychické, sociálne a didaktické.

Úroveň výkonu v matematike je závislá do určitej miery na rozumových schopnostiach. Z úrovne rozumových schopností sa nedá jednoznačne vyvodzovať úroveň ovládania matematiky a naopak, existujú jedinci ktorý pri pomerne vysokej inteligencii majú v matematike výrazné ťažkosti.

V reedukácii dyskalkúlie je dôležité rešpektovanie vývinu psychických funkcií a úrovne vývinu dieťaťa. Začíname rozvíjaním psychických funkcií, nasledujú predčíselné predstavy, utváranie a automatizovanie matematických pojmov. Potom na tomto základe je možné vysvetľovať matematické operácie. Je nutné vychádzať z konkrétnych predstáv, využívať názorné pomôcky k manipulácii. Súbežne s numerickým počítaním sa dieťa učí pracovať aj s kalkulačkou.

Prejavy dyskalkúlie:

- problémy s osvojovaním si čísloviek a ich používaním
- problémy v čítaní a písaní čísel
- zamieňanie poradia čísel (dieťa si mýli jednotky a desiatky, výsledok zapisuje opačne), ťažko chápe, že číslo môže vzniknúť aj zložením($2+2$) alebo rozkladom ($4=1+1+1+1$)
- problémy v matematickej pamäti (ťažkosti s krátkodobým a dlhodobým zapamätaním si postupov potrebných na riešenie príkladov, úloh)
- pomalé počítanie, ktoré sa ani časom nezrýchľuje, neschopnosť riešiť príklady spamäti
- ťažkosti v chápaní matematických pojmov, vzťahov medzi číslami, pravidiel triedenia a zaraďovania čísel do číselného radu
- problémy s vytváraním a písaním čísla, v riešení slovných úloh i v pochopení merných jednotiek (meter, decimeter...) a počítanie úloh s nimi
- neschopnosť rozpoznať symboly čísloviek
- zrkadlové písanie čísloviek (problém priestorovej orientácie a určovania smeru)
- neschopnosť rozpoznať matematické úkony potrebné na výpočet a riešenie matematického problému (procedurálna následnosť úkonov a vzájomná komunikácia hemisfér)
- neschopnosť dodržať správne poradie čísiel pri výpočte (priestorové a/alebo vizuo-priestorové ťažkosti)

PORUCHA POZORNOSTI A HYPERAKTIVITA

ADD – porucha pozornosti

ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou

Žiaci s ADHD majú problémy so sústredením, s impulzivitou a sú hyperaktívni. V porovnaní s nimi sa žiaci s ADD javia ako pomalí, dokonca niekedy sú až výrazne pomalí, ich práca si vyžaduje niekoľkokrát dlhší čas. Nie je prítomná hyperaktivita, ale sú u nich problémy s pozornosťou, sústredením a impulzivitou. Väčšinou ale nevyrušujú, nijako na seba nepútajú pozornosť, pre učiteľa preto nie sú tak nápadní. Pre žiaka môže, však, ADD predstavovať vážny problém, pretože značne zhoršuje jeho prospech a zvyčajne je to aj príčina nízkej sebaúcty. Žiak s ADD sa môže niekomu javiť ako lajdák alebo leňoch.

ADD a ADHD nie sú dôsledkami nesprávnej výchovy. Ide o narušenie, ktoré môže mať pravdepodobne príčinu:

- v organickom poškodí mozgu, ktorá riadi spracovanie impulzov, triedenie zmyslových vnemov a koncentrácie pozornosti
- dedičnosť
- znečistené životné prostredie – otrava olovom
- strava – určité poruchy metabolizmu, alergické reakcie spojené s dráždením nervových buniek
- užívanie alkoholu a drog v tehotenstve, komplikácie alebo poranenia v tehotenstve či pri pôrode
- psychosociálne faktory – nesprávny prístup v útlom veku, kedy sa vytvárali citové väzby

Prejavy ADD:

- ľahká rozptýliteľnosť vonkajšími podnetmi
- problém s počúvaním a plnením pokynov
- ťažkosti so sústredením sa na úlohu a jej dokončenie
- nevyrovnaný výkon v práci v škole
- „vypínanie“ pozornosti („zasnenosť“)
- neporiadnosť (stráca alebo nemôže nájsť veci, chaos na lavici)
- nedostatočné študijné zručnosti
- ťažkosti so samostatnou prácou

Prejavy ADHD:

- mnoho z vyššie uvedených prejavov

- vysoká miera aktivity (neustály pohyb, ruky, nohy, vrtí sa, padá zo stoličky vyhľadáva blízke predmety, hrá sa s nimi alebo vkladá do úst, prechádza sa po triede)
- impulzivita a nízke sebaovládanie (často niečo vyhrkne, nemôže sa dočkať, kým na neho príde rad, často skáče do reči iným alebo ich ruší, nadmerne rozpráva, nedokáže veci dopredu premyslieť, zapája sa do fyzicky nebezpečných činností bez zváženia následkov)
- ťažkosti s prechodom k inej činnosti
- agresívne správanie, neprimerane silná reakcia i na drobné podnety
- sociálna nezrelosť
- malá sebaúcta a značná frustrovanosť

Vyučovací proces je pre deti s týmito ťažkosťami náročnejší a vyžaduje si od pedagógov špecifické prístupy, techniky, ktoré sú pre konkrétneho žiaka obsiahnuté v jeho Individuálnom výchovno-vzdelávacom programe.